

Məhəmməd Füzulinin Süruri qəzəlinə nəzirəsi

Şəfəq Maksudova
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
E-mail: shafaqtagiyeva@mail.ru

Annotasiya. XVI əsrdə yazıb-yaratmış Azərbaycan şairlərindən biri də Süruridir. O, hürufi şairi olmuş, öz yaradıcılığında, əsasən, Nəsimi irsindən bəhrələnməmişdir. Süruri, eyni zamanda bir çox şairlərin yaradıcılığına da təsir göstərmişdir. Bu baxımdan klassik Azərbaycan poeziyasının böyük şairi Məhəmməd Füzuli yaradıcılığı diqqəti cəlb edir. Dahi şair ədəbi fəaliyyətinin ilk dövrlərində Süruri poeziyasına müraciət etmiş və onun bir sıra qəzəllərinə nazirə yazmışdır. Bildiyimiz kimi, divan ədəbiyyatında geniş şəkildə istifadə edilən nazirə – bir şairin şeirinə başqa bir şair tərəfindən eyni forma, vəzn, qafiya və rədlə yazılan şeir formasıdır. Ustad sənətkar Məhəmməd Füzuli Süruri poeziyasına məxsus orijinal şeir xüsusiyyətlərindən faydalanmış, şairin poeziyasından ən gözəl nümunələr seçərək, özünəməxsus poetik formalardan istifadə etməklə misilsiz şeir nümunələri ərsəyə gətirmişdir. Məqalədə Füzulinin Süruri qəzəlinə yazdığı nazirə müqayisəli şəkildə təhlil olunur. Eyni zamanda, hər iki sənətkarın qəzəlləri sələf-xələflik münasibətləri baxımından tədqiqatə cəlb edilir.

Açar sözlər: Füzuli, Süruri, qəzəl, nazirə, qafiya

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 15.10.2024; qəbul edilib – 31.10.2024

Mahammad Fuzuli's nazira to Sururi's ghazal

Shafag Maksudova
Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of
ANAS E-mail: shafaqtagiyeva@mail.ru

Abstract. Sururi is one of the Azerbaijani poets who wrote and created in the 16th century. He became hürufi poet and in his work he mainly benefited from Nasimi's heritage. He also influenced the creativity of many poets. From this point of view, the work of the great author of classical Azerbaijani poetry, Mahammad Fuzuli, attracts attention. The genius poet turned to Sururi poetry in the first periods of his literary activity and wrote a nazira to a number of his ghazals. As we know, nazira, which is widely used in divan literature, is a form of poetry in which one authors's poem is written by another poet with the same form, weight and rhyme. The master artist Mahammad Fuzuli benefited from the original poetry characteristics of Sururi's poetry, selected the most beautiful examples from the his poetry, and created mysterious examples using unique poetic forms. In the article, is analyzed Fuzuli's nazira to Sururi's ghazal, in a comparative way, at the time the ghazals of both authors are comparatively studied in terms of predecessor-successor relations.

Keywords: Fuzuli, Sururi, ghazal, nazira, rhyme

Article history: received – 15.10.2024; accepted – 31.10.2024

Giriş / Introduction

XVI əsr klassik Azərbaycan poeziyası Məhəmməd Füzulinin adı ilə bağlıdır. Sənətkarın yaratmış olduğu poeziya nümunələrinin hər biri özünəməxsus biçimdə, yüksək şairlik istedadı ilə qələmə alınmışdır. Dörd böyük lirik sənətkar – İmadəddin Nəsimi, Əlişir Nəvai, Şah İsmayıl Xətayi və Məhəmməd Füzuli XV-XVI əsrlər anadili Azərbaycan poeziyasının inkişafına, dövrün şairlərinin yaradıcılığına güclü təsir etmişlər [3, s.5]. Həqiqətən də, bu, danılmaz bir faktdır ki, XVI əsrdən bu günədək Füzuli poeziyası ədəbiyyatımızın mərkəzində dayanmışdır. Şübhəsiz ki, dahi şairin yaratmış olduğu sehrli sənət dünyasına sələf və müasirlərinin böyük təsiri olmuşdur. Ümumiyyətlə, tarix boyu hər yeni yaranan sənət nümunəsi bu və ya digər şəkildə özündən öncə yaranmış sənət nümunələrindən bəhrələnərək, sonra yazılacaq əsərlər üçün bir mənbə-qaynaq rolunu oynamışdır. Bu baxımdan XV əsrin sonu, XVI əsrin əvvəllərində yaşamış, yaradıcılığı nisbətən az araşdırılmış Azərbaycan şairlərindən olan Sürurinin Füzuli yaradıcılığına təsirini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Süruri özü Nəsimi irsindən bəhrələnməmiş, hürufi şairi olmuş, bir sıra şairlərin yaradıcılığına da təsir göstərmişdir. Şeirə, sənətə və sənətkarlığa yüksək dəyər verən, sələf və müasirlərinin ədəbi irsinə dərinliklə bələd olan və özündən sonra zəngin sənət abidəsi qoymuş Məhəmməd Füzuli də yaradıcılığının ilk dövrlərində Süruri poeziyasına müraciət etmiş və şairin bir çox qəzəllərini nümunə olaraq onlara nazirə yazmışdır. Şairlər arasında sələf-xələflik münasibətlərini genişləndirən, onların ustadlarının sənətkarlığını öyrənib kamilləşməsinə kömək edən nazirə, eləcə də təxmislər, əslində, bir ədəbi yaradıcılıq növüdür. Şair nazirəsində yüksək bədii üslubda dərin hiss, həyəcan və fikirlərin ifadə edildiyi əsəri nümunə seçib forma və mənacə onun səviyyəsinə uyğun gələn, bəlkə də, onu üstələyən əsər yazır, bununla da yaradıcılıq yolunda irəliləyir [3, s.26]. Bu baxımdan filologiya elmləri doktoru N.Göyüşovun fikirləri də maraq doğurur. “Orta çağlar sənətində üslub, janr, mövzu, forma, bədii ifadə vasitələri və qəlibləri baxımından vərsəlik və təkrarlıq, mövcud ənənələrə sadiqat prinsipi vardır” [2, s.46]. Məhz bu səbəbdən, istər mövzu, məzmun, istərsə də rədlif və qafiya baxımından Füzuli poeziyasında Süruri şeirinə məxsus izləri açıq-aydın görmək mümkündür.

Əsas hissə / Main part

Bir sıra tədqiqatlarda Sürurinin Füzuli yaradıcılığına təsirdən söz açılmış, dəyərli fikirlər söylənilmişdir. Akademik Həmid Araslı “Böyük Azərbaycan şairi Füzuli” kitabında Sürurini Nəsimi irsinin varisi, onun ideyaları uğrunda mübarizə aparan, Fəzlullahı bir Allah kimi tanıyıb, hürufiliyin fəlsəfi görüşlərini canlandıran bir sənətkar adlandırmışdır. Şairin yaradıcılığının, əsasən, hürufi fikirlərinin təbliğinə həsr olunduğunu, lakin məhəbbət mövzularında yazdığı qəzəllərində daha artıq müvəffəqiyyət qazandığını, divanında təsadüf etdiyimiz qəzəllərdə onun bir ustad şair, Füzuli və bir sıra müasirlərinə təsir edə bilən sənətkar olduğunu qeyd etmişdir. Həmid Araslı Süruriyə məxsus üç qəzəli yüksək dəyərləndirmiş və Füzulinin yaradıcılığının ilk illərində bu qəzəllərin üçünə də nazirə yazdığını qeyd etmişdir [1, s.67-68]. Həmin qəzəllərin mətlə beytlərinə nəzər salaq:

*Ta mülənbər kakilin xurşidə salmışdır kəmənd
Bağlamışdır boynumu zənciri-zülfün bənd-bənd...* [7, s.69]

*Könlümü zülfünlə çək zəncirə, şeydalanmasın,
Sənəmi çək et ki, səndən qeyri məvəlanmasın...* [7, s.137]

ifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, hər iki sənətkarın (Füzuli və Süruri) qəzəlinə örnək olmuş Nəsiminin eyni qafiyə və mövzulu qəzəlinin səkkizinci beytində "Vəllahü-ə'ləm bis-səvab" ifadəsini görmək mümkündür.

Füzuli:
*Ey Füzuli, hər əməl qılsan xətdir, qeyri-eşq.
Budurur mən bildigim, "vəllahü ə'ləm bis-səvab".* [5, s.66]

Nəsimi:
*Valiyi-əhd oldun, ey Seyyid, zi Fəzli-ləmyəzəl,
Gör nə der vali budur, vəllahu ə'ləm bissəvab.* [6, s.22]

Süruri yaradıcılığında din mövzusu əsas yeri tutduğu üçün Füzulinin nəzirə-cavab qəzəllərinin, demək olar ki, böyük hissəsi də eyni mövzunu əhatə edir.

Nəticə / Conclusion

Məhəmməd Füzulinin yaradıcılığının ilk dövrlərində Süruri poeziyasına müraciət etməsi şairin zəngin ədəbi irsə, orijinal yaradıcılıq üslubuna malik olduğunu bir daha sübut edir. Bu baxımdan Sürurinin istər Nəsimi irsinə daha yaxın olan, orta çağlara xas dini mövzuları əhatə edən, istərsə də eşq, məhəbbət mövzusunda qələmə aldığı qəzəlləri Füzuli poeziyası üçün örnək olmuşdur. Şeirə, sənəti yüksək dəyər verən Füzuli Süruri poeziyasına məxsus özel nümunələr seçmiş, onlara yeni nəfəs, ruh gətirmiş və bənzərsiz nəzirə nümunələri yaratmışdır.

Ədəbiyyat / References

1. Araslı, H. Böyük Azərbaycan şairi Füzuli. – Bakı: Elm, 2024.
2. Göyüşov, N. Füzulinin sənət və mərifət dünyası. – Tehran: Sürüş, 1997.
3. Kərimov, P. Azərbaycan şairi Süruri və onun divanı. – Bakı: Elm, 2020.
4. Quliyeva, M. Şərq poetikasının əsas kateqoriyaları. – Bakı: Maarif, 2010.
5. Məhəmməd F. Əsərləri. Altı cildə, I c. (Tərtib edəni: H.Araslı). – Bakı: Şərq-Qərb, 2005.
6. Nəsimi, İ. Seçilmiş əsərləri. İki cildə, I c. – Bakı: Lider, 2004.
7. Süruri. Divan (Tərtibçi və ön söz müəllifi: P.Kərimov). – Bakı: Elm, 2020.

Назира Мухаммеда Физули к газели Сурури

Шафаг Максудова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА
E-mail: shafaqtagiyeva@mail.ru

Резюме. Сурури — один из азербайджанских поэтов, писавших и творивших в XVI веке. Он был поэтом-хуруфи и в своем творчестве в основном опирался на наследие Насими. Он также оказал влияние на творчество многих поэтов. С этой точки зрения привлекает внимание творчество великого автора классической азербайджанской поэзии Мухаммеда Физули. Гениальный поэт обратился к поэзии Сурури в первые периоды своей литературной деятельности и написал назире

к ряду его газелей. Как известно, назира, которая широко используется в диванной литературе — это форма поэзии, в которой на стихотворение одного автора пишется ответ другим поэтом с той же формой, размером, рифмой и радифом. Мастер-творчества Мухаммед Физули воспользовался оригинальными поэтическими характеристиками поэзии Сурури, выбрал самые красивые образцы из его поэзии и создал уникальные примеры, используя свои самобытные поэтические формы. В статье газель Сурури, радифом «нигаб-афтаб», назира на её Физули с этим же радифом, анализируются в сравнительном плане, при этом газели обоих авторов изучаются сравнительно с точки зрения отношений предшественник — современник.

Ключевые слова: Физули, Сурури, газель, назира, рифма